

Čemu bismo se smijali da nema tragedija (Ili: O "Novim vremenima" Tomaža Lavriča)

Piše DARKO MACAN

Utragedijama lako i rado uživamo zbog dvije njihove karakteristike: distance i neumitnosti. Tragedije se, naime, uvijek događaju nekome drugome – kad se loše stvari dogode nama tad je “tragedija” nedovoljno jaka, gotovo banalna riječ – i lako ih je predvidjeti. Tu predvidljivost, tu sigurnost da će priča o junaku završiti njegovim padom, mislioci su prozvali “tragičnom manom”, uobičivši u par riječi ono što svi znamo: da će nas rušiti zbog onoga zbog čega su nas slavili, da je “mana” samo naličje iste bezvrijedne kovanice kojoj je “vrlina” lice.

Tragedija junačke ideje socijalizma – kojoj su “Nova vremena” Tomaža Lavriča svojevrstan nekrolog - bila je u tome što je idealistički postulat “zajedničkoga vlasništva” posve ljudski shvaćen kao “tuda briga”. Svačije je ničije, dakle moje, dokle god nitko ne gleda, a netko treći plaća račune. Bilo bi zanimljivo vidjeti bi li jugoslavenski eksperiment drukčije završio da mu je voda poživio još koju dekadu ili koje stoljeće pa da u njemu nije više ostao nitko tko se sjećao drukčijih sistema. Ruski model ne ide u prilog toj tezi, nakon sedamdeset godina raspao se baš kao jugoslavenski nakon četrdeset i pet, ali žal što ga dio Lavričeve generacije – koja je i moja – osjeća za državom u kojoj smo odrastali nije ideološki i nije, mislim, tek nostalgija za svemoći vlastite mladosti. Ideja Jugoslavije – ne crvotočna stvarnost, dakle, nego ideja – onaj samodostatni “fuck the East, fuck the West, we are the best” osjećaj nije za svakoga bio propaganda već je za gdjekoga bio i istina. Istina nakon koje je, pušući na hladno, teško bilo povjerovati u istine nekih novih vremena.

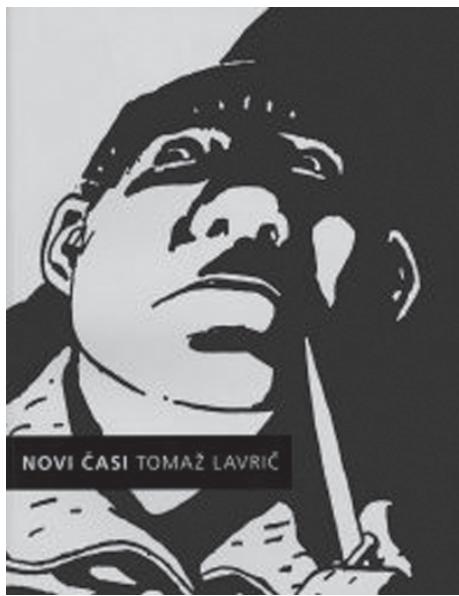
Unutar tragedije socijalizma je i dio – onaj opći, politički dio – tragedije Tomaža Lavriča. Čitajući predgovor koji je napisao kako bi inozemnim čitateljima ovoga albuma dao konture promjena o kojima želi govoriti, između redaka nabranjanja nedostataka bivšega sustava nalazimo odlomke zamjerki novome: socijalizam je bio siv, ali kapitalizam je bogme crn. Ono što ja čitam u tome je tuga inteligentnoga čovjeka koji gleda kako se napola sagrađeno ruši do temelja mjesto da se dogradi; tuga vječitim početaka kojima jedan ljudski vijek nije dovoljan da se privedu kraju, tuga zbog toga što nam je jedini kontinuitet nedostatak kontinuiteta. Ono što vidim u tome je Jure Krt, panker i protagonist meni najdražega Lavričeva albuma, “Crvenoga alarma”, koji je u pjesmi za svoj pank-bend napisao “volim sistem, volim

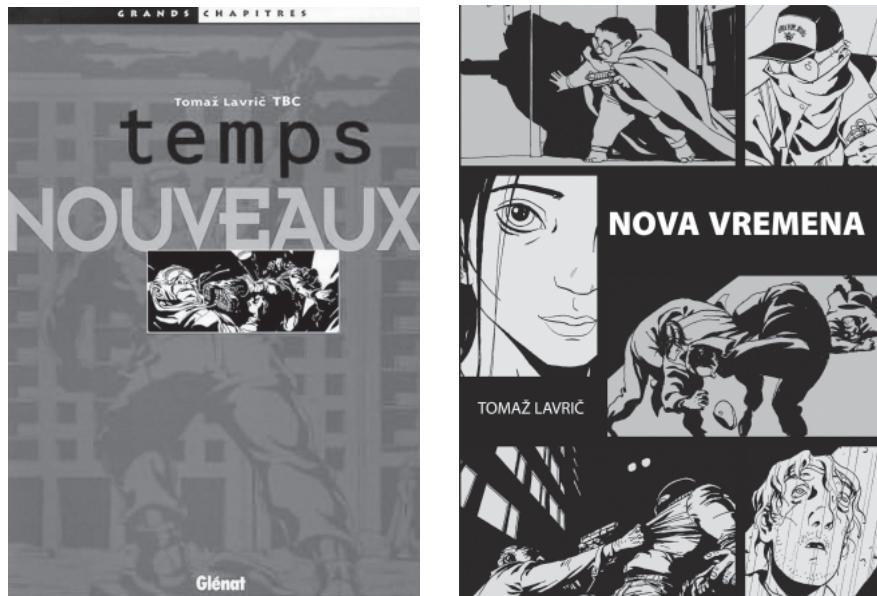
Tomaž Lavrič

državu, volim vlast što jebe me u glavu”, ali i “vječno nek” živi socijalizam”. Što bi bilo da je Juri Krtu dano da odraste unutar sistema protiv kojega se bunio, ali kojega nije htio rušiti već mijenjati? Bi li se izlizao i uklopio ili bi njegova strast rodila korisnim plodovima? Ili bi samo tiho, riječima Mate Bošnjakovića, gundao iz prikrjaka?

“Nova vremena” su Lavričevu gundanje iz prikrjaka. “Nova vremena” su i autorska Lavričeva tragedija jer je vrlina ovoga albuma – brzina reakcije – istovremeno i njegova mana. Odlično je, želim reći, što su se “Nova vremena” izvorno pojavila kad su se pojavila: Lavričev tjedni komentatorski instinkt izbrušen na “Dijareji” nije mu dao da predugo razmišlja o onome što se oko njega događa i sve što ga je u

Naslovnice slovenskog, francuskog i srpskog izdanja albuma *Nova vremena*

tranzicijskim vremenima žuljalo tražilo je, kao što je rat već prije od njega tražio u "Bosanskim basnama", što hitnije izbacivanje kroz priču. Zato su i "Bosanske basne" i "Nova vremena" užasno važni dokumenti, ali je "Crveni alarm" od njih svejedno bolji album jer su u "Alarmu" autorske impresije imale vremena dozrijeti.

No, nije pošteno suditi albumu zato što nije kao neki drugi album ni autoru zato što je onakav kakav jest. Poštena ocjena "Novih vremena" leži u raskoraku autorove namjere (na sreću ili nesreću razvidne iz predgovora) i nacrtanih stripova. U spomenutom predgovoru on navodi kako su vjetrovni promjene donijeli "blještavilo zapadnog kapitalističkog raja", ali i "poroke maltene nepoznate u čvrstu sivilu socijalizma". Ne ulazeći u istinitost potonje tvrdnje koja mi se naglašenom sivilu usprkos čini previše ružičasta, u nastavku teksta će me zanimati koliko je Lavriču zaista uspjelo ispričati univerzalne priče o ljudima koji "nisu bili dovoljno

brzi, okretni, snalažljivi ili bezobzirni da uhvate ritam promjena."

U tom ključu daleko najbolje poglavlje "Novih vremena" su UTJERIVAČI. Ponajprije zato što je tema sudbine batinaša iz raspuštenih tajnih policija sama po sebi prvaklasna istočnoevropska tema, zatim zbog fatalističkoga balkanskoga tretmana teme – kod Lavriča glupan uvijek ostaje glupan, žrtva žrtva, kurva kurva, a faca faca; neusporedivo mi se to čini istinitijim od, recimo, vrlo dobrog, ali previše pomirljivog filma "Tuđi životi" Henckela von Donnersmarcka – te najposlije zbog pokazane sućuti za protagonista. Paradoksalno, od svih likova u "Novim vremenima" bivši udbaš Frenk je najživotniji, najčovječniji i najtragičniji. Njemu se najmanje fizičkoga zla dogodilo, ali je njegova tragedija najveća, pad najdublji. UTJERIVAČI su savršena minijatura, sedam portreta u svega dvanaest stranica i bez potrebe da se ijedna više riječ kaže kad strip završi.

Pasica iz priče SUSJED

Tabla iz priče ANDEO

Na suprotnom kraju spektra nalazi se ANDEO, priča kojoj je Lavrič dao poseban značaj smjestivši je na kraj albuma, ali koja tu poziciju nije opravdala. Jest, u toj je priči krasna rečenica "I narod je postao škrt otkad smo kapitalisti", ali ostatak *settinga* je neuvjerljiv (solidarna komuna pijanaca?), nekako previše iskonstruiran i stiliziran. ANDEO je poput kakvoga videospota – kad ono troje manekenskih narkomana kroče ulicom kao da to čine u *slow motionu* kako bismo dobro vidjeli svaki put kad im na povjetarcu dramatično zavijori skut ili čuperak – i jednako tako emocionalno plitak. U njemu nema tragedije, iako mi se čini kako se Lavrič trsio da taj strip tako shvatimo, jer tragedija nije, citirat ću Predraga Raosa, "kad je smrt jedini izbor, nego kad je najbolji."

Sličan problem ima i PLJAČKA, konstrukcijski vjerojatno najuspjeliji strip u ovom albumu iza UTJERIVAČA. Solidno se držeći teme – sitne pljačke

mjenjačnica ili kladionica doista jesu opće mjesto tranzicijske crne kronike – Lavrič režijski briljira skicirajući karaktere ovoga komornoga dramoleta, gradeći napetost i nižuci obrate. Pada tek na kraju kad mu se karakterizacija Simona razglavljuje: taj "pjesnik", kako ga opisuju i predgovor i Jolanda, pokazao je tijekom priče previše inicijative, agresivnosti i ljubomore za svršetak koji mu je autor namijenio. PLJAČKA završava naglo, ali ne i logično; ako je u ANDELU završetak slab zato što iznenadenja nema, ovdje je slab jer iznenadenje ničim nije nagoviješteno, jer je autor na sebe preuzeo ulogu sudca i sudbine, udario dlanom po stolu i rekao da priča završava tad i na taj način jer je on tako odlučio. Time s PLJAČKE spada plašt tragedije i ukazuje se haljetak farse. Dojam pojačava Lavričev tretman likova: na svakog od njih on gleda svisoka, s podsmijehom i bez trunčice sučuti, te ih se vjerojatno zato tako olakso i rješava.

Farsičan je i OSVETNIK. Djelomice je to namjerno, zbog dječjeg poimanja kroz koje u toj epizodi promatramo svijet, a djelomice i opravданo. U OSVETNIKU, i jedino njemu, Lavrič nas ne pokušava ganuti ni zabrinuti, već razglatiti – priče o osveti postaju tragedije tek kad završe – u čemu bi se skoro moglo reći da uspijeva kad mu proklamirani cilj ne bi bila dvojaka kritika prostitucije i pop-kulture. Ovako je uzburđenje osvete, itekako odomaćenoga motiva pop-kulture, potkopalo kritiku i ostavilo nam pričicu koja se tranzicijom koristi kao izgovorom za lakrdiju, a ne razlogom za razmišljanje. Usto, katarza zapravo ne drži vodu: u trenutku kad je Vinko ugledao što je ugledao (usput, čini mi se kako ikonografija sadomazohizma nije baš najtočnije upotrijebljena), njegov bijeg sugerira napuštanje junačkoga idealja, a niz podmuklih osveta prelazak na tamnu stranu (šteta što je propuštena identifikacija s maskama koje zatekne u sobi). Utoliko njegova sjena na zadnjem kadru nikako ne može biti herojska i riječ je o još jednoj priči u kojoj autorov superego sili efektu vizualnu poantu nauštrb tematski zaokruženoga završetka kojemu je priča dotad težila.

Nisam dosad puno pričao o Lavričevom crtežu, zato što se tu ne treba puno pričati. Njegovo majstorsko kameleonstvo (kameleonsko majstorstvo?) je poznato, on crtački može sve što želi pa stoga

Iz prologa - Stara vremena

i želi sve što može. U "Novim vremenima" poželio je, čini mi se, iskušati kako sjene polaze Jose Muñoz – crtač "Alacka Sinnera", još jednog užasno važnoga stripa u vrijeme kad je nastajao, ali čije priče, za razliku od crteža, nisu baš lijepo ostarile – i to se najbolje vidi u uvodnoj priči SUSJED. Obrađujući temu skinheada i nacionalizma SUSJED je, usto, vinjeta prilično na tragu najavljenoga programa, s jednim odličnim momentom (frizure koje su nekad značile dobru djecu sad znače suprotno, što je činjenica koja je kapetanu izmakla) i samo dvije mane: komponenta JNA iskočila je nad komponentu nacionalizma i zamutila poantu, a posljednja stranica posve je nepotrebna jer je dramu pretvorila u tematski nedosljednu dosjetku. Dotad, na prvih jedanaest stranica, imali smo snažno ispričanu epizodu, k tome jedinu, zanimljivo je primijetiti, u kojoj žene nisu nimalo doprinijele propasti muških likova. Dobro što nam predgovor kazuje da je za sve kriva tranzicija, inače tko zna što bismo mogli pomisliti ...

Kako nisam pratilo "Nova vremena" dok su izlazila u Mladini, ne znam je li prolog STARO VREMENA bio dio cjelevite priče od početka ili je dočrtan kako bi zao-kružio album. Naginjem ovome drugome zbog nekih vizualnih tragova (Jolanda iz prologa više nalikuje Jolandi s kraja PLJAČKE nego s početka), pa će zakoračiti na

Provokativna tabla iz priče OSVETNIK

Tabla iz priče UTJERIVAČI

pogibeljno klizak teren nagadanja. Mislim da je prolog dodan naknadno jer je Lavrić, čiji je stripovski instinkt istančan, osjećao da koheziji albuma nešto nedostaje pa je to vrhunski rješio STARIM VREMENIMA (govorim o tri uvodne stranice, ne o slabo potrebnoj sekvenci s inženjerom). Taj prolog je vrhunski Lavrić: ne naročito suptilan (golublji izmet), ali maestralno ekonomičan i vješt u stripovskom pripovijedanju, duhovit i napet.

U konačnici, rekao bih da su "Nova vremena" jedan od slabijih albuma u Lavričevu opusu. No, uzmite tu ocjenu u obzir s bar tri zrna soli: prvo, tranzicija još traje pa nemamo dovoljnu distancu da bismo u cjelini sagledali tragediju; drugo, nema deset dana kako mi je jedan mlađi slovenski autor, dijete tranzicije, rekao kako su njemu "Nova vremena" Lavričev najdraži album, kako ga doživljava kao svoju priču; i treće, nemojte propustiti riječ opus. Slovenska scena je od svih balkanskih jedina, čini mi se, na kojoj možemo govoriti o autorskim opusima koji se kroz dekade sustavno razvijaju iz albuma u album, a na toj sceni najsjajnija zvijezda je baš Tomaž Lavrić. U tom kontekstu, ako i govorimo o slabijem albumu, ipak govorimo o slabijem Lavričevom albumu, što ga još ujek čini itekako vrijednim pozornosti. A ako ga na kraju ipak nađemo nesavršenim, ne zaboravimo ...

... da su i nova vremena takva.